

ARHAILINE MULGI MUSTER

Koostas: Kaja Allilender

Teadaolevalt on soome-ugri rahvaste vanem tekstiilornamentika olnud üldiselt rangelt geomeetiline. Geomeetrilisus ei tähenda aga tänapäevamõistes lihtsalt ringide, ruutude või kolmnurkade kokku sobitamist. Rahvakunstis esinevad need kindlal kujul ja rikastatuna taimedelt päritud lisanditega. Nii on ristiharudel sageli lehti, õisi, pungi jne (Eesti Tikand).

Eesti rahvarõivad jagunevad neljaks peamiseks rühmaks: Lõuna-Eesti, Põhja-Eesti, Lääne-Eesti ja saarte rahvarõivaid. Lõuna-Viljandimaa rõivastes on säilinud palju vanu rõivaelemente nagu, puusapõlled, sõbad, pealinikud ja vaipseelikud. Eriti alalhoidlik on olnud Mulgimaa. Mulgi rahvarõivastele on läbi aegade olnud iseloomulik arhailiste elementide kasutamine.

Eesti vanim ornament oli geomeetiline ja kandis endas esteetilist ja maagilist tähendust. Arhailises tikandis kasutatavad motiivid on tuntud pea kõikjal maailmas. Nagu kogu keskaja kunsti, nii täitsid ka tolle aja ornamenti mõtestatud sümbolid.

Motiivid, mida kasutati, olid n-ö universaalsed. Vähe sellest, et samu motiive kohtame meie naabrite juures – enamik on tuntud pea kõikjal maailmas. Need universaalsed märgid olid pika aja vältel kasutusel, peamisteks kujunditeks olid sõõr, rist, elupuu motiiv jn (Tammis, Lutsepp, 2012). Ristiusk võttis omal ajal üle senini paganluses laialt levinud sümbolid põhimõttel: kurja aetakse välja kurjaga. Müstilised sümbolid võisid jätkata oma „iseseisvat elu“, ilma et kasutaja oleks neile kinnitanud seose konkreetse religiooniga. Need märgid olid n-ö asjad iseeneses.

Arhailise Mulgi mustri ja ornamenti puhul polnud värvidel sugugi väike tähtsus.

Värvigamma koosnes põhitoonidest: kollane, punane sinine, roheline.

Roheline värv sümboliseeris maad, kasvavaid taimi, aga ka surma.

Sinine tähistas taevast ja mõtlemist. Tumeroheline ja tumesinine annavad tikandile põhitonaalsuse.

Punast — maa, vere, tule ja armastuse värvi — ja kollast kui päikesevalguse tähist kasutatakse rohkem värvilaikudena.

Tavapäraselt olid värvilised motiivid piiratud tumesinise lõngaga.

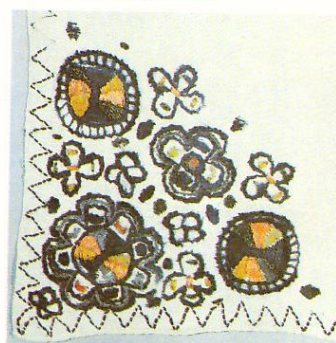
Tikkimiseks kasutati vars-, sämp-, ahel-, rist-, ristik-, madal- ja mähkpistet. Enamasti on tikandite motiivid abstraktse stilisatsiooniga ja piir geomeetriliste ja taimeliste vormide vahel on vaid aimatav.

Ajastu ornamendikunstile iseloomulikult on tikandite motiivid enamasti ümbritsetud kontrastvärvuses topeeltkontuuridega, mis sageli on gootipäraselt sämbuliste servadega. (Vunder, 1992 lk 12).

Samas ei maksa unustada, et igal ornamendil ei peagi olema sügav sümbolitähendus, see võib olla ka lihtsalt n-ö kujunduslik element (Vunder 1992; Tammis, Lutsepp, 2010). Kui palju on tänaseni säilinud rahvarõivatikandis veel seda tähenduslikkust või on need tänapäevaks omandanud vaid kaunistuse tähenduse, sõltub muidugi tikkijast või eseme kandjast.

2	Algmotiivi tähenduslikud variandid	LIHTMOTIV		KONTUURJOOJONTEGA MOTIIVID		KOMBIINEERITUD MOTIIVID	
		MULGIMAA	KIHNU	MULGIMAA	KIHNU	MULGIMAA	KIHNU
RIST	Kreeka rist						
	Neliksir						
Puu	Kolmikoks						
	Puu						
ELUPUU	Rist						
	Oks						
SÖÖR	Elupuu ristiga						
	Säär						
ROOS	Ristiga						
	Vie-seitseharulise tähega						
TÄRND	Kaheksa-harulise tähega						
	Vie-leheline						
ROOS	Kuue-leheline						
	Seitse-leheline						
TÄRND	Kaheksa-leheline						
	Nelja-kaheksa-harulised						
TÄRND	Pool-kaared						

1. Mari Kaarma. Paistu noorik 18. saj. lõpu — 19. saj. alguse rahvarõivais. Akvarell, 1990.
2. Mulgi-Kihnu taimitikandite motiivistiku tähenduslik-ornamentaalne liigendus. (Koostatud säilinud esemete põhjal).
3. Mulgi räti risti- ja 8-harulise tähe motiividest tikand. ERM 3556 Helme.
4. Puusapõlle risti-, elupuu- ja sõõrimotiividest ruutvõrksüsteemis tikand. ERM 8108 Halliste.
5. Puusapõlle kuuekroonlehelistest roosimotiividest ruutvõrksüsteemis tikand. ERM 4942 Helme.
6. Suuräti risti- (neljalehelise õie), sõõri- ja roosimotiividest tikand. ERM 2262 Karula.
7. Kihnu käiste punane puuvillane ja sinine linane tikand: 1 — „elupuuõis“ kraenurgal (ERM A 290:428); 2 — elupuuoks ja kolmnurgamotiivid käistealasel (ERM A 529:9).

Pilt 1. Arhailise Mulgi ja Kihnu tikandi võrdlus (Vunder, 1992).

Arhailine Mulgi tikand esineb sõbadel, puusapõlledel, põlledel, mulgirättidel ja suurättidel. Puusapõlle kandsid nii abielus naised kui ka täiskasvanud tüdrukud peamiselt koos vaipseelikutega (pilt 3). Puusapõlled valmistati ühtlase laiussega või ülalt kitseneva ühekordse põllekesse kujulisi kuid ka käteräti taoliselt kahekordselt kokkumurtuna vööle riputatavaid.

Kõik tikitud esemed valmistati labasekoelisest linasest riidest. Tikkimiseks kasutati kodukedratud jämedat lõnga, seetõttu oli ka tikand jämedakoeline. Lõngu värviti kodusel teel saadud taimevärvidega (Jõeste).

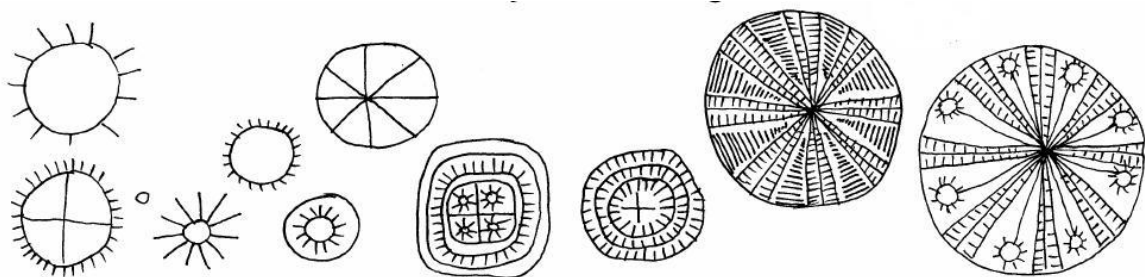
Pilt 2. Halliste ja Karksi puusapõlle arhailine muster

Sõõrimotiiviga kompositsioonid on tüüpilised keskaegsetele tekstiilidele, hauakividele, vitraažakendele ja kirikute seinamaalingutele.

Olenevalt ilustamise tehnikast, muutus sõõr vahel ruuduks või rombiks. Rombide või ruutude sisse tekkisid omakorda nurki ühendavad ristid. Need ruudud, rombid ja ristid on näha ka hilisemas geomeetriselises ornamendis. Arhailise Mulgi ja Kihnu mustri võrdlus on Vunderi 1992 järgi, pildil 1.

Sõõr oli arhailises tikandis üks põhimotiive. Kosmilise märgina sümboliseeris ja sümboliseerib see tänapäevalgi universumit, kõiksust, lõpmatust, täiuslikkust, korda ja harmooniat. On olnud aja ringkäigu tähis. Müstilise tsentrumiga on sõõr kõigil rahvastel päikese sümbol ja maa märk.

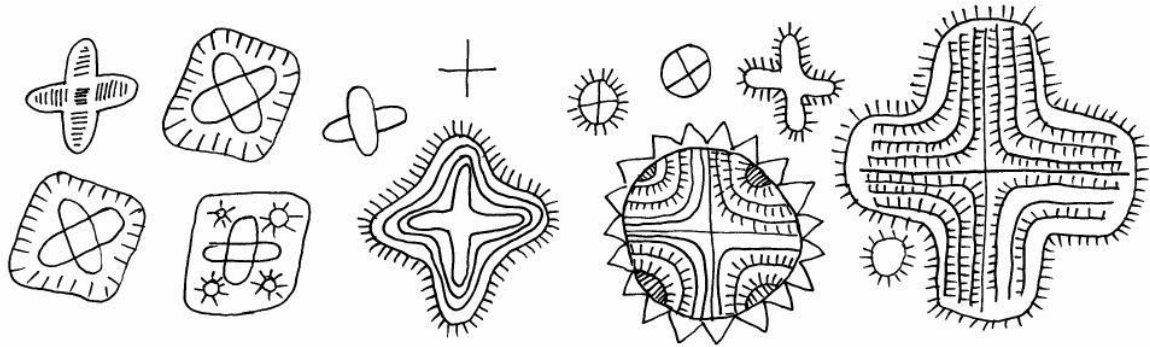
Sõõrist on tuletatud poolsõõrid, rõngasristid, kodarrattad ja kaheksaharuline täht. Kodarrattad on igivanad mütoloogilised pühaduse ja õnne sümbolid, saatuse ja õnnemärkidena on nad püsinud sajandeid Euroopa rahvaste rahvakunstis.

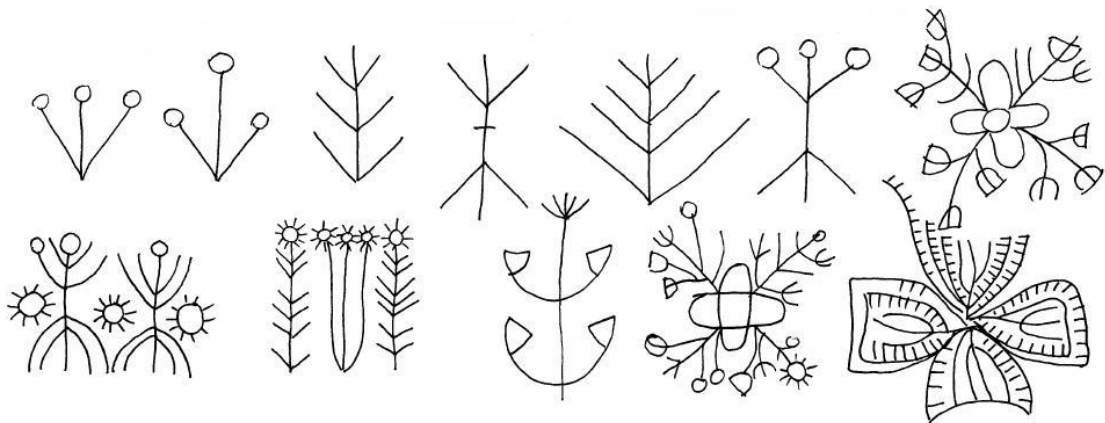
Rõngasrist on valguse ja elu märk, ristiusus on sellel märgil pühitsemise tähendus (veeb: https://www.tlu.ee/opmat/tp/eesti_rahvakunst/mulgi_tikand.html).

Kodarratas on pühaduse ja õnne märk.

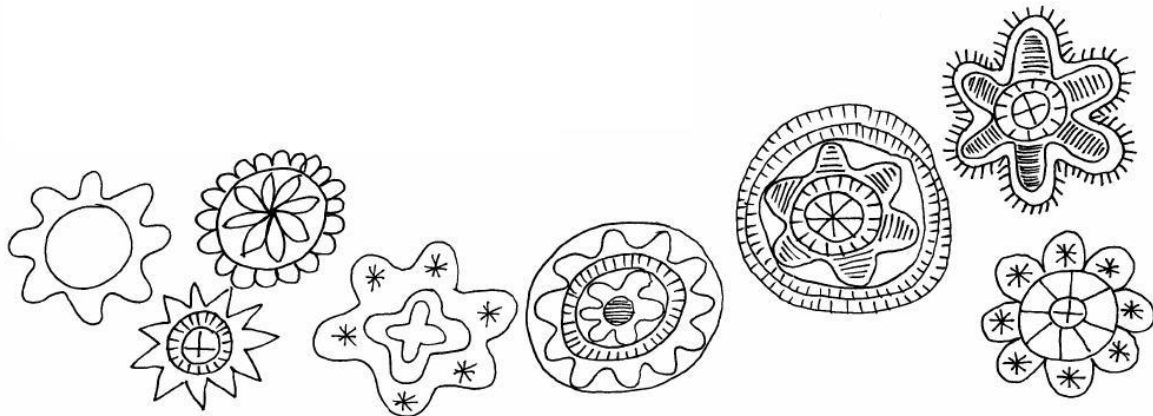
Rist on tasakaalu sümbol ja tähistab taeva ja maa vahelisi suhteid. Mitmekordsete kontuuridega ristil on kaitse tähendus.

Sõõri kõrval esineb rist sageli **elupuu** tähenduses, mis oli universaalse maailmapuuna Euroopas tuntud juba kiviajal. Lihtsamates vormides esineb elupuu kolmik- ja viisikoksana. Seda on kujutatud lehtedeta kolmikhargina, aga on ka juurte, tüve ja okstega elupuud. Elupuu okste ja risti (neljalehelise õie) lõikumist nimetatakse elupuuõieks ehk kaksikristiks, mis on omakorda eostumise ja viljakuse sümbol. Elupuud on seostatud ka paradiisipuu mõistega.

Roosi motiivil on tihe side sõõriga. Ristiusu sümbolikas on see taevaliku täiuslikkuse universaalne märk ja Jumala sümbol. Lillede kuningannana oli roos Neitsi Maarja sümboliks, tähistades andumust, kannatust ja vaikimist.

Ka õielehtede arv andis kujundile oma tähenduse. Nii on viielehelisel vaikimise, kuuelehelisel ühtsuse, tasakaalu ja õnne, seitsmelehelisel pühaduse ja kaheksalehelisel taassünni tähendus.

Mulgimaal kanti veel 19. sajandil vanapärase nähtusena lisaks eespõllele ka puusapõllesid. Neid kanti üldiselt vaipseelikuga ja kaunistati arhailise ornamendiga ning samast lõngast narmastega (Jürgen, 2015 lk 67) . Aga nagu pildil 3 näha, siis vanapärased arhailise mulgi mustri motiividega rahvarõivad on au sees ka tänapäeval.

Pilt 3. Paistu rahvarõivad arhailise tikandiga. Pilt: Viljandi muuseum

ERMis asuva arhailise põlle motiivid on tikitud vars-, sämp- ja madalpistes tumesinise, madarapunase, mitmes toonis kollase ja rohelse lõngaga (Jürgen, 2015). Mustad (lambamustad) sõbad olid geomeetrilise kaunistusega, valgete sõbade kaunistuseks oli rikkalik, Mulgi varasemale ornamendile iseloomulik mitmevärviline arhailine taimeaineline tikand (Jürgen, 2015, lk 328).

Kokkuvõtvalt tuginedes Vunderile, võib ütelda, et Mulgi arhailiste ja taimornamentide erivariantide esinemine on tähelepanuvääriv nähtus meie tikandikunsti ning teistes Eesi

piirkondade ornamendis selliste taimustrite jälgi pole märgata. Igaljuhul avaldub siin lokaalne spetsiifika, sest mitmesuguste eeskujude ja kohalike arengutingimuste ühisel toimel on kujunenud omanäolise ja kordumatu stiiliga dekoor, mida ei leidu teiste Eesti piirkondade ega naaberrahvaste rahvakunstis.

Hoolimata barokse lillmusteri võidukäigust ligi poolel Eestimaast, mis tinglikult jääb kaardil Vaivarat Pärnuga ühendavast diagonaaljoonest põhja poole, pole geomeetiline arhailine ornament meie tikandeist kadunud. Pigem vastupidi. Arhailist mulgi mustrit kasutatakse tänapäeval rahvarõivastel, stiliseeritud rahvuslikel riietel, aga palju ka tavalistel tarbeesemetel (keraamika, köögitarbed jne).

Pilt 4. Mulgi Kultuuri Instituudi logo kujunduses on kasutatud arhailise mulgi mustri motiivi.

Pilt 5. Mulgi savikoda kasutab ohtralt arhailisi mulgi mustreid

Pilt 6. Muresse talu arhailise tikitud mustriiga kindad (pilt www.muresse.ee)

Pilt 7. Halliste motiividega sõbad. Pilt ja teostus: Ellu sallid

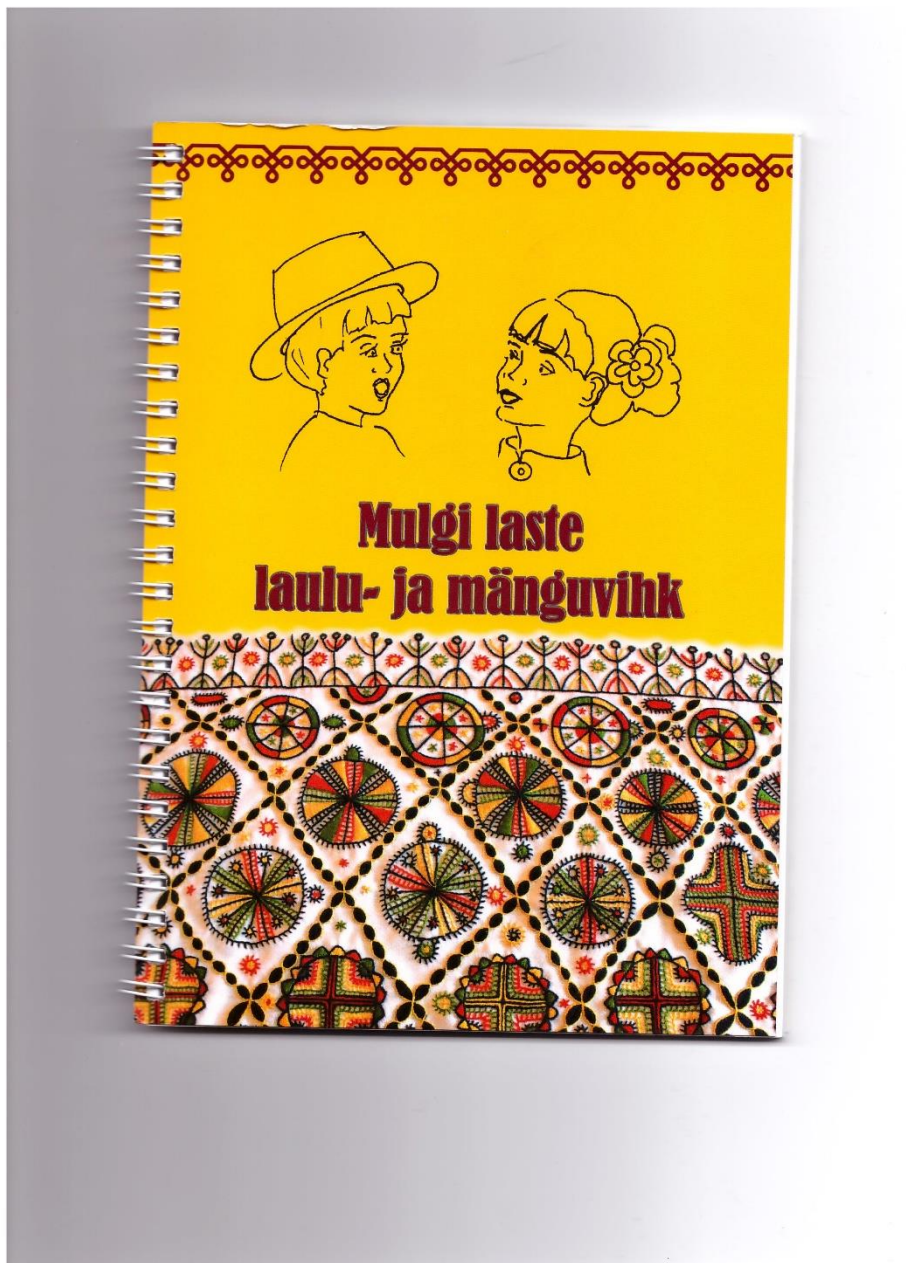

Pilt 8. Tikitud kindad. Pilt ja teostus Kristi Jõeste

Pilt 9. Arhailise mulgi mustri tikand ja värvid. Pilt: Viljandi muuseum, V. Alamaa

Pilt 10. Mulgi laste laulu- ja mänguviik, Mulgi Kultuuri Instituudi väljaanne 2014, 2017

Kasutatud kirjandus

1. Jürgen, T. Mulgi Rahvarõivad. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia 2015
2. Piiri, R. Suur kindaraamat, Eesti kihelkondade mustrid. 2 trükk. Hea Lugu, 2013
3. Pink A., Teder, K. Tikkimine. Väike rahvarõivaõpetus. Saara Kirjastus 2015
4. Reemann, V., 2009. Kiri. Muster. Ornament. Tallinn : Eesti Rahva Muuseum : Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit
5. Tammis, I.; Lutsepp, E. Eesti tikand. 280 rahvuslikku mustrit. Tallinn, kirjastus Varrak 2010
6. Viires, A., Vunder, E., 2008 Eesti rahvakultuur. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, II Täiendatud trükk.
7. Vunder, E. Eesti rahvapärane taimornament tikandis. Tallinn, kirjastus Kunst 1992

Internetiallikad:

8. Ellusallid <http://www.ellusallid.ee/et/tooted/louna-estis-sall>

9. Etnograafilised koed ja kirjad <https://www.tlu.ee/opmat/ku/MLT6008/ornamentika1.html>
10. Kristi Jõeste blogi <http://kristijoeste.blogspot.com.ee/>
11. Lõuna-Eesti tikandid <http://tikandidepoo.ee/dep/index.php/louna-eesti>
12. Mulgi tikand. https://www.tlu.ee/opmat/tp/eesti_rahvakunst/mulgi_tikand.html
13. Rahvuslikud kirjad <http://wi.ee/wp-content/uploads/2015/10/Presentation-KIRI.pdf>
14. Sümbolid, märgid, tähendused <http://wi.ee/wp-content/uploads/2015/10/Presentation-KIRI.pdf>